

De kapitaaldienst gewikt en gewogen

J.H. Hoogteijling en P.H.J. Vrancken*

E*en aparte kapitaaldienst op de rijksbegroting kan de afweging van overheids-uitgaven verbeteren, een handvat bieden voor een effectieve begrotingsnormering en een rationeel bekostigingsbeleid door het Rijk bevorderen. Argumenten tegen invoering doen hieraan weinig afbreuk, maar geven wel aan dat invoering slechts onder stringente voorwaarden kan plaatsvinden. Als de politiek zich niet aan deze voorwaarden houdt, dan leidt de invoering van een kapitaaldienst tot een onbeheersbare rijksbegroting.*

De herinvoering van de kapitaaldienst op de rijksbegroting is een van de opties die in het publieke debat over het toekomstige begrotingsbeleid naar voren wordt gebracht. Invoering van een kapitaaldienst betekent dat de begroting wordt gesplitst in een gewone dienst, waarop de (hoofdstroom van) lopende uitgaven worden geboekt die worden bekostigd uit de (hoofdstroom van) lopende inkomsten, en een 'buitengewone dienst', waarop investerings- en andere kapitaaluitgaven worden geregistreerd en waarvoor leningfinanciering wenselijk en/of toelaatbaar wordt geacht.

Rente en aflossingen op leningen zijn uitgaven op de kapitaaldienst: zij kunnen rechtstreeks 'doorbelast' worden naar de gewone dienst of zij kunnen hun tegenhanger vinden in een belasting van de gewone dienst met rente en afschrijvingen op kapitaaluitgaven.

De invoering van een kapitaaldienst heeft betrekking op de wijze van begrotingsinrichting. De pendant ervan in het begrotingsbeleid is de gulden financieringsregel. Deze regel houdt in dat de uitgaven en inkomsten op de gewone dienst in evenwicht moeten zijn en dat alleen voor het tekort op de kapitaaldienst leningfinanciering is toegestaan.

Om de gedachtenwisseling over de herinvoering van een kapitaaldienst te kunnen verdiepen en mogelijke voor- en nadelen van de herinvoering van een kapitaaldienst zorgvuldig te inventariseren, heeft de Commissie voor de Rijksuitgaven van de Tweede Kamer een zogenaamde vraagpuntennotitie voorgelegd aan deskundigen op het gebied van de openbare financiën¹. De Commissie heeft de ontvangen commentaren (in totaal 27) gebundeld². Zij heeft vervolgens het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven gevraagd de commentaren te analyseren. In dit artikel wordt van deze analyse verslag gedaan. De opzet van deze bijdrage is als volgt. Eerst geven we een compilatie van de argumenten voor en tegen de kapitaaldienst zoals die door de commentatoren in de reactie op de vraagpuntennotitie naar voren zijn gebracht. Vervolgens vindt een weging van deze argumenten

plaats. Daarna besteden we aandacht aan de haken en ogen van de invoering van een kapitaaldienst in de praktijk. Het artikel wordt afgesloten met een weergave van de belangrijkste conclusies.

Argumenten voor een kapitaaldienst

Het eerste argument voor invoering van een kapitaaldienst is dat een gedeelde dienst een betere afweging tussen kapitaaluitgaven en lopende uitgaven mogelijk maakt en, in het verlengde daarvan, de doelmatigheid van de aanwending van schaarse middelen zou kunnen bevorderen. Doordat in het huidige begrotingsstelsel niet de jaarlijkse lasten, maar de kasuitgaven van uitgavenprogramma's op de begroting worden geboekt, zijn de kasuitgaven voor investeringen en kapitaaloverdrachten nevensgeschikt aan de consumptieve uitgaven. Dit kan een goede afweging tussen uitgavencategorieën belemmeren. Het gevaar bestaat dat kapitaaluitgaven in het afwegingsproces worden ondergewaardeerd, omdat in het betreffende begrotingsjaar wel de uitgave, maar niet het toekomstige nut zichtbaar is. Een belangrijke oorzaak van de (relatieve) daling van de overheidsinvesteringen die zich de afgelopen decennia heeft voorgedaan, is volgens deze gedachtengang dan ook gelegen in de 'ongelijke' afweging in het huidige kasstelsel tussen uitgaven die voor één jaar van nut zijn en uitgaven die over verscheidene jaren nut genereren.

Een kapitaaldienst kan aan het bezwaar van de onderwaardering van kapitaaluitgaven tegemoet komen, omdat dan van zowel consumptieve uitgaven

* De auteurs zijn werkzaam bij het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven. Dit artikel is gebaseerd op het rapport *Wat maakt de dienst uit? Een analyse van argumenten voor en tegen de herinvoering van een kapitaaldienst*, Tweede Kamer, 1990-1991, 21 616, nr. 5.

1. Tweede Kamer, vergaderjaar 1989-1990, *Vraagpuntennotitie over de invoering van een kapitaaldienst op de Rijksbegroting*, 20 994, nrs. 10-11.

2. Tweede Kamer, vergaderjaar 1989-1990, *Herinvoering kapitaaldienst. Reactie op de vraagpuntennotitie van de Commissie voor de Rijksuitgaven*, 21 616, nr. 2.

als van kapitaaluitgaven de jaarlijkse 'lasten' worden geboekt. Via toerekening van de jaarlasten van kapitaaluitgaven (in de vorm van rente en afschrijvingen) aan de gewone dienst wordt recht gedaan aan het feit dat ook het nut van kapitaaluitgaven over verscheidene jaren is gespreid. Daarnaast kan met een kapitaaldienst een betere afweging tussen kapitaaluitgaven onderling tot stand komen, doordat de jaarlijkse lasten van concurrerende kapitaaluitgaven met elkaar kunnen worden vergeleken. In het geval dat voor een bepaalde beleidsdoelstelling verschillende programma's voorhanden zijn, kan de keuze mede worden bepaald op grond van een min of meer bedrijfseconomische kostencalculatie. De kapitaaldienst kan zo ook helpen voorkomen dat de overheid kiest voor bekostigingswijzen die op korte termijn voordelig zijn, maar op lange termijn onvoordelig kunnen uitpakken. Het leasen in plaats van het kopen van duurzame produktiemiddelen kan bij voorbeeld, op termijn beschouwd, hogere kosten met zich meebrengen.

Het tweede argument voor de invoering van een kapitaaldienst is dat een gedeelde dienst een goed handvat biedt voor de begrotingsnormering door toepassing van de gulden financieringsregel. De gedachtengang is dat de invoering van een kapitaaldienst gekoppeld aan de norm dat alleen voor (een tekort op) uitgaven die op de kapitaaldienst staan leningfinanciering is toegestaan, een betere beheersing van de overheidsuitgaven en een grotere budgetdiscipline kan waarborgen. De gulden financieringsregel wordt in deze optiek als een goed alternatief gezien voor het in de jaren zestig en zeventig gevoerde structurele begrotingsbeleid (dat juist ten onder is gegaan aan een onvoldoende begrotingsbeheersing) en voor het feitelijke tekortbeleid dat in de afgelopen jaren is gevoerd. In het verlengde van het voorgaande kan er tot slot op worden gewezen dat de invoering van een kapitaaldienst ertoe kan bijdragen dat rekenschap wordt gegeven van de ontwikkeling van het staatsvermogen. Vormen van 'potverteren' kunnen duidelijk zichtbaar worden gemaakt.

Bezwaren tegen een kapitaaldienst

Er kunnen echter ook bezwaren tegen een kapitaaldienst worden geformuleerd. Een eerste punt van kritiek op het argument dat een kapitaaldienst tot een verbetering van de afweging van overheidsuitgaven kan leiden, is dat voor een verbetering van de afweging en doelmatigheid andere, of meer, factoren van belang zijn. Gewezen wordt onder andere op het maken van kosten-batenanalyses, het toepassen van een stelsel van baten en lasten en het deconcentreren van het begrotingsbeheer. Daarnaast wordt naar voren gebracht dat een verbetering van de afweging van overheidsuitgaven niet zozeer een kwestie is van boekhoudkundige regels, als wel van de kwaliteit van de politieke besluitvorming. De redenering is dat ook de huidige begrotingsinrichting beleidsmakers er geenszins van weerhoudt kapitaaluitgaven of buitengewone uitgaven op hun merites te beoordelen.

Een tweede kritiekpunt ligt in het verlengde van het voorgaande. Dit kritiekpunt houdt in dat invoering van een kapitaaldienst de afweging van uitgaven verslechtert omdat – zo wordt gesteld – het 'politie-

ke' nut van uitgaven (consumptieve uitgaven dan wel kapitaaluitgaven) in het heden ligt. Omdat de politici die beslissen tot het doen van uitgaven de 'politieke' baten ervan in het heden ontvangen, zouden zij ook in het heden met de kosten moeten worden geconfronteerd. Een kapitaaldienst leidt er volgens deze redenering toe dat de kosten van uitgaven voor een deel naar de toekomst kunnen worden verschoven, terwijl de 'politieke' baten in het heden worden geïncasseerd. Het gevolg zou zijn dat er een sterke neiging tot het doen van kapitaaluitgaven zou kunnen ontstaan.

Ook tegen de gulden financieringsregel worden bezwaren naar voren gebracht. Aansluitend op het argument dat het 'politieke' nut van uitgaven in het heden valt en dat daarom voor een goede afweging ook de kosten van uitgaven in het heden moeten worden opgebracht, wordt er op gewezen dat de gulden financieringsregel het risico van ongebreidelde leningfinanciering met zich meebrengt. Dit omdat de kosten van kapitaaluitgaven grotendeels voor rekening van latere 'generaties' van bestuurders komen.

Een ander bezwaar dat tegen de gulden regel wordt ingebracht is dat de regel de mogelijkheid beperkt van het voeren van een zelfstandige begrotingspolitiek gericht op het verwezenlijken van macro-economische doelstellingen. Toepassing van de gulden financieringsregel kan, net als het huidige begrotingsbeleid dat gericht is op een reductie van het feitelijke financieringstekort, een procyclische werking hebben. In een periode van economische neergang moet worden bezuinigd of extra belasting worden geheven om de gewone dienst in evenwicht te houden, terwijl in een periode van economische opbloei juist ruimte ontstaat voor extra uitgaven of belastingverlaging. Het gevolg is dat de bestaande conjunctuurbeweging wordt versterkt en de economie (verder) uit evenwicht wordt gebracht.

Voorts zijn er bezwaren tegen de kapitaaldienst die meer praktisch van aard zijn. In de eerste plaats is er de kwestie van de afbakening van kapitaaluitgaven. Opgemerkt wordt dat het onderscheid tussen kapitaaluitgaven en consumptieve uitgaven niet goed objectief is vast te stellen. De achterliggende redenering is dat van vele uitgaven het nut zich over verscheidene jaren uitstrekt en dat een reservering van bij voorbeeld alleen uitgaven aan materiële investeringen voor de kapitaaldienst daardoor willekeurig zou zijn. Daarnaast wordt de vrees geuit dat, omdat een eenduidige afbakening niet goed mogelijk zou zijn, door beleidsmakers een voortdurende druk zal kunnen worden uitgeoefend om uitgaven op de kapitaaldienst te plaatsen, waardoor de begroting op den duur onbeheersbaar zou worden.

Een tweede praktisch probleem is dat het ontwikkelen van een operationeel afschrijvingsregime voor de kapitaaluitgaven veel voeten in de aarde zal hebben. Arbitraire keuzen over de termijnen en de wijze waarop afgeschreven zou moeten worden zijn, zo wordt benadrukt, onvermijdelijk. Verder wordt naar voren gebracht dat regels voor de afschrijving van kapitaalgoederen moeilijk te handhaven zullen zijn, waardoor lasten naar de toekomst geschoven kunnen worden.

In de laatste plaats is er de problematiek van de overgang van de huidige ongedeelde dienst naar een begroting met gescheiden diensten. Een belang-

rijk vraagstuk daarbij is hoe omgegaan dient te worden met reeds gedane kapitaaluitgaven en de daaraan gekoppelde 'oude schulden'.

Weging van argumenten

Bij een beschouwing van de argumenten voor en tegen de invoering van een kapitaaldienst (gekoppeld aan de toepassing van de gulden financieringsregel) kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt. Het argument, dat door een spreiding van de kosten van kapitaaluitgaven over verscheidene begrotingsjaren, zodanig dat nut en offer meer met elkaar in evenwicht zijn, de afwegingsfunctie van de begroting kan verbeteren, wordt op de keper beschouwd door de kritiek niet aangetast. Er worden andere, op zichzelf waardevolle, elementen (het maken van kosten-batenanalyses, vormen van zelfbeheer en dergelijke) in discussie gebracht die op zichzelf het afwegingsargument onverlet laten.

Het kritiekpunt dat de invoering van een kapitaaldienst de afweging van uitgaven juist verslechtert en het risico in zich bergt van een ongebreidelde leningfinanciering, zou als reëel kunnen worden aangemerkt als het onderliggende idee opgeld doet. Dit idee is dat de uitkomst van de door politici gemaakte afweging van uitgaven niet in overeenstemming hoeft te zijn met een rationele afweging van het nut van uitgaven voor de samenleving (in het heden en in de toekomst), maar gebaseerd kan zijn op allerlei subjectieve overwegingen. Los van de vraag of dit idee opgeld doet, moet er echter op worden gewezen dat invoering van een kapitaaldienst gekoppeld aan de gulden financieringsregel niet betekent dat er extra financiële ruimte voor het doen van kapitaaluitgaven ontstaat. Kapitaaluitgaven worden immers ten laste van de gewone dienst gebracht en die moet volgens de gulden regel in evenwicht zijn. Als niettemin de vrees bestaat dat voor de korte termijn de norm van evenwicht op de gewone dienst geen voldoende waarborg is tegen een te hoog niveau van kapitaaluitgaven, dan zou (aanvullend) een tekortnorm voor de kapitaaldienst ingesteld kunnen worden. Verder zal een stringente afbakening van kapitaaluitgaven behulpzaam kunnen zijn om de dreiging van een te omvangrijke leningfinanciering de kop in te drukken.

Aan het bezwaar dat de gulden regel het voeren van een zelfstandige begrotingspolitiek verhindert en een procyclusische werking kan hebben, kan worden tegemoet gekomen door een structurele variant van de regel toe te passen. In een periode van door zuiver conjuncturele factoren veroorzaakte economische neergang, zou een tijdelijk tekort op de gewone dienst kunnen worden toegestaan, terwijl in een periode van economische voorspoed de gewone dienst een overschot zou moeten vertonen. Gemiddeld zou de gewone dienst in evenwicht moeten zijn. Overigens moet worden onderkend dat de effectiviteit van begrotingspolitiek sterk aan kracht heeft ingeboet door de liberalisering van kapitaalmarkten en de voortschrijdende Europese economische en monetaire integratie. Tegen deze achtergrond is het bovengenoemde bezwaar tegen de gulden regel van beperkte betekenis.

Bij de kritiek dat een kapitaaldienst wordt gekenmerkt door een zekere willekeur als 'immateriële' investeringen, uitgaven die ook een meerjarig nut op-

leveren (denk aan uitgaven voor bepaalde onderwijs- en milieuprojecten), niet op de kapitaaldienst zouden worden geplaatst, kan in de eerste plaats worden opgemerkt dat dergelijke uitgaven niet per se van de kapitaaldienst hoeven te worden uitgesloten. De personele uitgaven die met bodemsanering zijn gemoeid, zouden bij voorbeeld evenzeer als een kapitaaluitgave kunnen worden geregistreerd. Een stringente voorwaarde daarbij moet echter zijn dat een eenduidige, limitatieve benoeming plaatsvindt van de betreffende uitgavenprogramma's, ten einde te voorkomen dat de omvang van de kapitaaldienst onbeheersbaar wordt. Daarnaast zou kunnen worden opgemerkt dat het feit dat, om wille van de praktische uitvoering, niet alle uitgaven die een meerjarig nut genereren op de kapitaaldienst geplaatst kunnen worden geen reden hoeft te zijn om niet tenminste de uitgaven aan 'materiële' investeringen op een kapitaaldienst te boeken.

Invoering in de praktijk

De problematiek van de praktische invoering van een kapitaaldienst is wezenlijk, maar hoeft niet onoverkomelijk te zijn. Belangrijk is de vaststelling van een sluitende afbakening van uitgaven op de gewone en de kapitaaldienst. Uit het oogpunt van een verbetering van de afwegingsfunctie van de rijksbegroting zou het aanbeveling verdienen om in principe alle uitgaven die een meerjarig nut genereren op de kapitaaldienst te plaatsen. Een dergelijk afbakeningscriterium laat echter veel ruimte voor interpretatieverschillen. Ook van bij voorbeeld onderwijs- of sociale-zekerheidsuitgaven zou uiteindelijk gezegd kunnen worden dat zij een meerjarig nut hebben. Het gevaar van een niet eenduidige afbakening is dat door politieke druk steeds meer uitgaven op de kapitaaldienst worden geboekt, waardoor de begroting op den duur onbeheersbaar wordt en afbreuk wordt gedaan aan de afwegingsfunctie. Een eenvoudig en eenduidig criterium is het vermogensbeginsel. Dit beginsel stelt dat alleen die uitgaven op de kapitaaldienst thuishoren die op de 'staatsbalans' worden 'geactiveerd'. Dat betekent dat op de kapitaaldienst uitsluitend geboekt mogen worden uitgaven met nutsprestaties die zich over meer dan een jaar uitstrekken waar tegenover activa staan die in het bezit zijn van de rijksoverheid. Het vermogenscriterium houdt in dat kapitaaloverdrachten aan de particuliere sector en aan provincies en gemeenten niet op de kapitaaldienst worden geplaatst. Om beter recht te doen aan de met de introductie van een kapitaaldienst beoogde verbetering van de afwegingsfunctie van de begroting, zou kunnen worden overwogen het beginsel van het duurzame nut te hanteren. Dit beginsel houdt in dat behalve kapitaaluitgaven die op de balans kunnen worden geactiveerd, ook de kapitaaloverdrachten aan de particuliere sector op de kapitaaldienst worden geboekt³. Een beperking van beide beginselen is dat personele uitgaven voor projecten die over een langere periode nut genereren niet op de kapitaaldienst wor-

3. Een mogelijke tussenvariant is het vermogensbeginsel aangevuld met de regel dat kapitaaloverdrachten aan lagere overheden ook op de kapitaaldienst worden geplaatst. Op deze wijze zou het vermogen in bezit van de 'gehele' overheid het afbakeningscriterium zijn.

den geplaatst. Uit een oogpunt van verbetering van de afwegingsfunctie van de begroting zouden ook deze uitgaven voor boeking op de kapitaaldienst in aanmerking kunnen komen. Overwogen zou daarom kunnen worden om personele uitgaven voor bepaalde grootschalige, niet periodiek terugkerende projecten die een meerjarig nut opleveren eveneens op de kapitaaldienst te plaatsen. Omdat deze uitbreiding het risico kan inhouden dat de omvang van de kapitaaldienst uiteindelijk onbeheersbaar wordt, zou in elk geval als voorwaarde gesteld moeten worden dat de betreffende projecten benoemd worden en limitatief zijn.

Het tweede uitvoeringsaspect betreft de afschrijvingen. Er dienen eenvoudige en bestendige gedragslijnen te worden opgesteld, om een beheersing van de begroting te kunnen waarborgen en te voorkomen dat kapitaallasten naar de toekomst kunnen worden verschoven. De voorkeur gaat daarom uit naar lineaire afschrijvingen op basis van de historische kostprijs, en waarbij een maximum gesteld is aan de afschrijvingstermijnen op basis van de technische levensduur. Een dergelijke benadering heeft niet alleen praktische voordelen, maar zij is uit een oogpunt van een verbetering van de afweging van uitgaven ook voldoende. Om te voorkomen dat voor elke kapitaaluitgave de afschrijvingstermijn apart zou moeten worden bepaald, zou een beperkt aantal categoriën van afschrijvingstermijnen kunnen worden opgesteld. De indeling van de verschillende kapitaaluitgaven naar afschrijvingstermijnen zou daarbij zoveel mogelijk in overeenstemming moeten zijn met de periode waarin de betreffende kapitaaluitgaven nut genereren. Ook op kapitaaloverdrachten (bij toepassing van het beginsel van duurzaam nut) dient te worden 'afgeschreven'. Dit zal moeten geschieden in aansluiting op de jaarlijkse aflossingsverplichtingen.

Naast de afschrijvingen dient de rente gerelateerd te worden aan de kapitaaluitgaven die de rentelasten veroorzaken. Met behulp van een omslagpercentage zou een toerekening naar de onderscheiden posten op de gewone dienst kunnen plaatsvinden. Voor een nadere (boekhoudkundige) uitwerking van de toerekening van afschrijvings- en rentelasten aan de gewone dienst kan de door gemeenten gehanteerde methodiek als leidraad fungeren.

Een niet onbelangrijk aspect is de overgangsproblematiek. De zuiverste toepassing van een kapitaaldienst zou inhouden dat ook de in het verleden gedane kapitaaluitgaven op de kapitaaldienst worden geplaatst en de ermee gemoeide afschrijvings- en rentelasten worden gespecificeerd. Deze benaderingswijze is evenwel af te raden, omdat het bepalen van een afschrijvingsduur en de waarde van de 'historische' kapitaaluitgaven een zeer complexe aangelegenheid zou zijn. Bovendien is deze uit een oogpunt van afweging van weinig betekenis. De uitgavenbeslissing is immers al genomen. Het is daarom beter alleen nieuwe kapitaaluitgaven op de kapitaaldienst te boeken. Dit brengt wel met zich mee dat een verrekening van de oude schuld (de uitstaande leningen voor de in het verleden gedane uitgaven) moet plaatsvinden. Er zou een geleidelijke aflossing moeten plaatsvinden door vaste termijnen te stellen waarbinnen de bestaande staatsschuld en de bijbehorende rentebetalingen ten laste van de gewone dienst moeten worden gebracht.

Een kapitaaldienst kan worden ingepast in het (thans in opbouw zijnde) geïntegreerde kas- en verplichtingenstelsel. De met de kapitaaluitgaven gemoeide afschrijvings- en rentelasten kunnen als 'kasuitgaven' en verplichtingen ten laste van de gewone dienst worden gebracht. Ook de bestaande begrotingsindeling naar hoofdbeleidsreinen kan worden gehandhaafd, zodat geen afbreuk wordt gedaan aan de inzichtelijkheid van de vergelijking tussen (functionele) uitgavenprogramma's. Het voorgaande neemt niet weg dat vele wijzigingen zullen moeten plaatsvinden in de administratieve verwerking van de begroting van het Rijk.

Het verdient aanbeveling om de regels voor de invoering van een kapitaaldienst op te nemen in de Comptabiliteitswet. Het Ministerie van Financiën kan worden belast met het preventieve toezicht en de Algemene Rekenkamer met het repressieve toezicht. Uiteindelijk is de handhaafbaarheid van de regels echter ook vooral een kwestie van politieke wil. Zonder die wil zal de invoering van een kapitaaldienst leiden tot een onbeheersbare rijksbegroting.

Besluit

Als de politiek besluit tot herinvoering van een kapitaaldienst, dan dient een aantal stringente voorwaarden in acht genomen te worden. Deze voorwaarden zijn: strikte bekostigingsregels voor de uitgaven die op de kapitaaldienst worden geplaatst, een eenduidige afbakening van kapitaaluitgaven, een operationeel afschrijvingsregime en een goede regeling voor de overgang van de huidige, ongedeelde, begroting naar een begroting met een gewone dienst en een kapitaaldienst. Om de beheersing van de rijksbegroting te kunnen waarborgen is het noodzakelijk dat aan deze voorwaarden wordt voldaan.

Het is niet in de laatste plaats van belang te onderkennen dat de invoering van een kapitaaldienst niet betekent dat er extra financiële ruimte ontstaat, noch voor kapitaaluitgaven, noch voor consumptieve uitgaven. De lasten van beide categoriën uitgaven dienen, hoe dan ook, te worden opgebracht. Dit alles neemt niet weg dat er goede argumenten zijn voor de herinvoering van een kapitaaldienst op de rijksbegroting. De kapitaaldienst kan de afweging van overheidsuitgaven verbeteren, een handvat bieden voor een effectieve begrotingsnormering en een rationeel bekostigingsbeleid door het Rijk bevorderen. Voor ogen moet evenwel worden gehouden dat een kapitaaldienst slechts een hulpmiddel kan zijn voor een verbetering van de afweging van overheidsuitgaven, een effectieve begrotingsnormering en een rationeel bekostigingsbeleid. Of de met de invoering van een kapitaaldienst beoogde verbeteringen daadwerkelijk optreden, is afhankelijk van de kwaliteit van de politieke besluitvorming en van de vraag of de politiek zich houdt aan de genoemde voorwaarden voor invoering van een kapitaaldienst. De Commissie voor de Rijksuitgaven heeft de regering gevraagd om, op basis van de in dit artikel weergegeven analyse van argumenten, zo spoedig mogelijk een standpunt aan de Kamer voor te leggen over een mogelijke herinvoering van de kapitaaldienst op de rijksbegroting. Het woord is nu aan de politiek.

Jan Hoogteijling
Peter Vrancken